

Rusland en de Europese Unie 1990 - 2010

INHOUDSOPGAVE

- 03 **Twee decennia EU-Rusland relaties**
Katlijn Malfliet / bewerking: Annemarie Gielen
- 07 **Naar een relance van de relaties EU-Rusland?**
Peter van Elsuwege en Koen Schoors
- 09 **De strijd om invloed in de voormalige Sovjetrepublieken**
Alexander Strelkov
- 11 **Gezocht: een vernieuwde mensenrechtendialoog met Rusland**
Hannah Decavel
- 14 **Het werk van Pax Christi Vlaanderen in Rusland**
Annemarie Gielen

belangrijke rol. Dat belang is voor de gewone burger zo goed als onzichtbaar, hoewel de wederzijdse beïnvloeding groot is.

In de beginjaren had de Europese Unie, maar ook de VS, een enorme invloed in Rusland door allerlei investerings- en democratiseringsprogramma's. Die programma's blijken echter achteraf te oppervlakkig. De Russische bevolking had nood aan een waarachtige erkenning van haar rechten en vrijheden en aan een soort waarheids- en verzoeningsproces om te kunnen omgaan met alle misdaden uit het verre en recente verleden. Maar die processen kwamen niet op gang, integendeel: heel vlug na de omwenteling werd duidelijk dat de elite, die verantwoordelijk was voor de gruwelijke onderdrukking van de eigen bevolking, alles bij het oude wilde laten en doen alsof er niets gebeurd was. Iedereen bleef op post, kocht zichzelf goedkoop een deel van de industrie, zette een hyperkapitalistisch systeem op poten om zo snel mogelijk gigantisch rijk te worden op de kap van de gewone burgers, die van de ene miserie in de andere rolden. Uiteraard zijn er ook Russen die op een eerlijke manier beter werden van de nieuwe mogelijkheden. Zegeningen zijn bijvoorbeeld de open grenzen, ook al hindert het visumsysteem nog te veel mensen om te reizen en te participeren aan uitwisselingen, conferenties, enzovoort.

Na de eerste enthousiaste jaren van toenadering tot de Europese Unie, veranderde Rusland van koers. Precies door de afwezigheid van een waarheids- en verzoeningsproces bleef het onderdrukkingssysteem bestaan, maar kreeg een andere invulling. Beïnvloeding vanuit Europa werd ervaren als bemoeienis. Rusland wilde niet op de vingers getikt worden voor schendingen van de mensenrechten - met de Tsjetsjeense oorlog als het schrijnendste voorbeeld -, duldde geen kritiek op het gebrek aan persvrijheid of eerlijke verkiezingen en ga zo maar door. Rusland zou wel zijn eigen weg zoeken naar democratie. Wie de situatie in Rusland een beetje volgt, weet evenwel dat Rusland 20 jaar na de omwenteling nog steeds geen democratie is, en daar zelfs verder van af lijkt te staan dan in het begin van de jaren '90.

De invloed van Rusland op Europa is even belangrijk om te volgen, want het blijft niet bij kritiek op de Europese Unie. Rusland probeert de democratische en mensenrechtelijke verworvenheden aan te tasten door bijvoorbeeld het Europees Hof van de Rechten van de Mens onderuit te willen halen. Dat Hof is een wezenlijk en zelfs cruciaal onderdeel van de werking van de Raad van Europa en garandeert dat mensen in de landen die lid zijn van de Raad van Europa (waaronder alle lidstaten van de EU) een beroep kunnen doen op gerechtigheid, als zij dat in eigen land niet vinden. Vanuit Rusland worden vele klachten neergelegd bij het Hof... Niet alleen is Europa's inspanning om in Rusland een democratie te helpen opbouwen dus mislukt, wij krijgen ook af te rekenen met pogingen om die in Europa af te bouwen.

Dit dossier bevat bijdragen van diverse experts, die elk hun eigen zicht hebben op de ontwikkelingen in Rusland. Sommige bijdragen zijn wellicht erg technisch, maar het is dan ook een vrij ingewikkelde materie. Toch hoop ik dat je het met interesse zal lezen.

Annemarie Gielen

TEN GELEIDE

Ter gelegenheid van het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie besloten wij een dossier te wijden aan een thema, dat zowel iets kan vertellen over de werking van de Europese Unie als over een van onze werkterreinen. De relaties met Rusland leken ons een gepast onderwerp, omdat zij straks hun 20e verjaardag vieren. De betekenis ervan kan niet onderschat worden, ook al is er in onze media bijzonder weinig aandacht voor. Op geopolitiek, economisch en mensenrechtelijk vlak speelt Rusland immers een

TWEE DECENNIA EU-RUSLAND RELATIES

Katlijn Malfliet / Annemarie Gielen

Dit artikel maakt een stand van zaken op van 20 jaar EU-Ruslandrelaties. Vragen daarbij zijn: hoe zijn deze relaties verlopen en hoe kunnen we de situatie vandaag omschrijven, met specifieke aandacht voor het domein veiligheid? Het Latijnse devies “Pacta sunt servanda, sed rebus sic stantibus” – of: “Verdragen zijn er om nagekomen te worden, maar zoals de zaken er nu voor staan” – past uitstekend voor deze analyseoefening.

“Verdragen worden nageleefd, behalve bij gewijzigde omstandigheden”

Deze titel verwijst naar twee belangrijke basisprincipes van het internationaal recht die van cruciaal belang zijn in ons verhaal over de relaties tussen de Europese Unie en Rusland. Ze helpen ons begrijpen hoe deze verhouding zich ontwikkelde tijdens het laatste decennium en bieden ons een basis om de relaties op het vlak van veiligheid tussen de EU en Rusland opnieuw te bekijken. Het eerste deel van de zegswijze verwijst naar de afspraak tussen twee partijen, waarbij er juridisch gezien (zowel in burgerlijk recht als in internationaal recht) van uitgegaan wordt dat een gemaakte afspraak steeds wordt nageleefd. De clausule ‘sed rebus sic stantibus’ creëert de mogelijkheid dat een gemaakte afspraak wordt verbroken als een veranderde situatie daartoe dwingt.

’90 -: jaren van hoop en verwachting

Het begon in de jaren negentig als een romantische huwelijksreis. Toen leek alles erop te wijzen dat Rusland zich op Europa zou oriënteren. Gorbatsjov verklaarde in 1985 al interesse te hebben in een vorm van aansluiting bij Europa en noemde Europa het gemeenschappelijk huis. Rusland leek na de omwenteling dan ook klaar voor een aanpassing aan de “Europese” normen zoals democratie, bescherming van de mensenrechten en de rechtsstaat. Zo stelde Rusland zich één jaar na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991 al kandidaat om lid te worden van de Raad van Europa, de oudste Europese organisatie, wat in 1996 aanvaard werd. De NAVO zette in 1992 een NAVO-Rusland-Raad op om Rusland, als niet-lid, de kans te geven de/een dialoog aan te gaan over de Europese veiligheid. De Europese Unie sloot in 1994 met Rusland een Europees Partnerschaps- en Samenwerkingsverdrag, dat in 1997 van kracht ging.

Zo verdwenen stilaan de communistische intergouvernementele en supranationale instellingen van de Koude Oorlog in Centraal- en Oost-Europa, terwijl de Westerse equivalenten bleven bestaan en zich uitbreidden, elke instelling onder eigen voorwaarden en regels.

Die internationale overeenkomsten tussen Rusland en de EU waren gebaseerd op de veronderstelling dat Rusland de Europese normen en regels zou toepassen. Rusland werd beschouwd als een mogelijke “deelnemer”, een rol die het op dat moment graag

Affiche Russisch-Europese top in Rostov aan de Don (foto: The Council of the European Union)

leek te willen vervullen. In die jaren negentig verdedigde “Europa” nog steeds assertief zijn identiteit als richtinggevend en normatief. Het CVSE¹-Charter van Parijs van 1990 pleitte in die lijn voor een Nieuw Europa en gaf de wereld zo een even hoopvolle boodschap als die van het Europees Congres van Den Haag na 1945: een Rusland dat in de Koude Oorlog verslagen was zou geen andere keuze hebben dan die van de democratie, dacht men toen. Die democratie was echter bedoeld als een liberale democratie, zoals bepaald sinds de Parijse top van de OVSE: de basisprincipes van het kapitalisme werden ingebed in een mensenrechtelijk concept van vrijheid en eigendomsrechten. Het Westen, en voornamelijk de VS, was duidelijk de regelgever en het slaagde er zo in zijn liberale kapitalistische principes uit de Washington Consensus (1989) in te voeren in een Europa dat gebaseerd was op de principes van “Helsinki” (CVSE). De Amerikaanse aanwezigheid in Europa, als buiten-Europese macht werd als een feit aanvaard, ook door Rusland. Artikel 5 van het NAVO-verdrag, dat de plicht tot een wederzijdse verdediging definieerde, werd gezien als een noodzaak in het concept van de Europese Veiligheid en Verdediging.

Donkere wolken boven het huwelijksgeluk

De periode van Jeltsin (1991-1999) was echter een chaotische en onduidelijke periode. Rusland ging als nieuwe, onafhankelijke staat op zoek naar zijn identiteit, daarin gehinderd door de oude machtsstructuren die overleefden. Het gebrek aan moed om echt schoon schip te maken zorgde voor wanbeheer en corruptie. Het Russische volk leerde democratie kennen als economische onzekerheid (hyperkapitalisme, inflatie, faillissement van banken, met de financiële crisis van 1998 als climax), en als chaos en straffeloosheid. De mensen waren die “Tijd der Troebelen” beu, maar konden zich geen alternatief voorstellen.

In Europa vonden in die periode ook belangrijke ontwikkelingen plaats. De uitbreiding van de Europese Unie liep moeizaam

door het dilemma 'verdieping of uitbreiding'. Het was zonde dat gekozen werd voor een snelle uitbreiding, waardoor het probleem van de Europese identiteit groeide en de (oud-)Europese burgers zich in de steek gelaten voelden. De negatieve referenda over de Europese grondwet in Nederland en Frankrijk en daarna de problemen met de ratificatie van het Verdrag van Lissabon waren duidelijke symptomen voor de sluipende crisis in de Europese identiteit. Rusland nam dat probleem waar en zocht mogelijkheden om deze zwakheid van Europa uit te buiten.

Rusland wilde wel deel uitmaken van Europa, het continent waarvan het ESDP (European Security and Defence Policy, het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid) de stabiliteit wou garanderen door zijn democratisch en messiaans concept, maar niet ten koste van zijn eigen regionale ambities als grootmacht. Zo was Rusland dan weer partner, dan weer tegenstander, in belangrijke kwesties als de uitbreiding van de Europese Unie en de energiebevoorrading op Europees grondgebied.

Het "strategische" partnerschap

Die verwarrende perceptie van Rusland werd één van de dieper gelegen oorzaken bij de moeilijke onderhandelingsrelatie tussen Rusland en de EU. Toen Rusland en de Europese Unie op 31 mei 2003 na de Top van Sint-Petersburg met de bombastische titel "300-jarig bestaan van de stad Sint-Petersburg -Viering van drie eeuwen Gemeenschappelijke Europese Cultuur en Geschiedenis" een gemeenschappelijke verklaring aflegden, werd er niet meer gesproken over integratie van de twee entiteiten, maar over een *strategisch partnerschap*. De vier gemeenschappelijke ruimten, de zogeheten "common spaces", die op dat ogenblik opgezet werden als een uitzondering op het reeds bestaande Europees Nabuurschapsbeleid, maakten duidelijk dat een buurland als Rusland de Europese voorwaarden kon verwerpen en toch aanspraak maken op een niet-inclusief partnerschap. De Russische multipolaire buitenlandse politiek begon vorm te krijgen, gebaseerd op de Russische wens het recht te kunnen opeisen zijn eigen weg te kiezen. De EU en Rusland begonnen ook elkaars concurrent te worden in het Russische "nabije buitenland", of dus in de voormalige Sovjetrepublieken. Het militaire geweld van augustus 2008 in Zuid-Ossetië, het deel van Georgië dat bij Rusland wil aansluiten, toonde aan dat het Rusland menens is. Het aanvaardde alleen bemiddeling van de EU in wat het zelf een staakt-het-vuren onder Russische voorwaarden noemde. Het "strategische partnerschap" is dan wel een samenwerking tussen gelijkwaardige partners, maar wordt gekenmerkt door asymmetrische relaties en wedijver. Onmogelijk dus om dat in een verdrag te gieten.

In dezelfde periode ontwikkelde Rusland op een eclectische manier verschillende pistes in het internationaal recht. Die weken af van de klassieke theorie van onafhankelijke landen en hun bevoegdheid om in vrijheid internationale overeenkomsten met mekaar af te sluiten – zoals zou overeenkomen met de realistische en neorealistische veronderstelling van de theorie van internationale betrekkingen. Er werd een ander beeld van het internationale landschap geschetst, dat minder gebaseerd was op de leer van de vrije wil; het was een impressionistische

schets: vaag, met onduidelijke omtrekken. Eén van die theorieën is de Russische "Monroe-doctrine" (ook "Monroeski-doctrine" genoemd) van zelfverdediging, die niet gebaseerd is op enig verdrag tussen Rusland en een land van de voormalige Sovjet-Unie, maar op het recht op zelfverdediging, zoals erkend door internationaal recht. Een ander denkpatroon dat op het eerste gezicht tegenstrijdig lijkt met het eerste, is het herinvoeren van het zogenaamde Westfaalse concept van de staat, zoals gelanceerd door Vladimir Zorkin, voorzitter van het Russisch Constitutioneel Hof, in zijn artikel in het tijdschrift "Russia in Global Affairs (2004/ no.3) met de provocerende titel "An Apologia for the Westphalian State Concept" [Een verweerschrift voor het Westfaalse staatsconcept]. Dat concept is niet alleen radicaal in tegenspraak met de algemene Europese trend om de soevereiniteit van landen af te zwakken door supranationalisme en een overheid op diverse niveaus voorop te stellen. Belangrijker nog is: het verbindt dit onafhankelijkheidsconcept aan de theorie van de grootmacht. In die zin is het concept van "soevereine democratie" dat ooit werd gelanceerd door Vladislav Soerkov, en dat deel uitmaakt van de ideologie van de regerende partij "United Russia", voornamelijk een concept voor gebruik in het Russisch buitenlands beleid: het creëert de mogelijkheid om de invloedssfeer te vergroten. In tegenstelling tot de Monroeski-theorie, die defensief is, behelst deze soevereiniteitstheorie *offensieve trekken*. Vaak wordt de vergelijking gemaakt met de theorieën over internationaal recht van Carl Schmitt, de belangrijkste juridische expert van Nazi-Duitsland. Volgens Schmitt zou een echt rijk, een grootmacht dus, door internationale wetgeving in staat gesteld worden voor zichzelf een gebied op te eisen van "ruimtelijke soevereiniteit" dat zijn nationale grenzen overschrijdt. Zijn theorie van de "Grossraumordnung" gaf de Grootmacht het recht een exclusief "droit de regard" uit te oefenen ten aanzien van de kleinere omliggende landen. Het hield ook in dat elke interventie door vreemde machten in dat gebied verboden was. Deze theorieën dragen bij tot het Russische concept van nationale identiteit en nationaal belang, dat de grenzen van de Russische staat zou overschrijden.

Gevolgen: het opblazen van de Europese verdragen

Maar welke invloed ondergingen de verdragen die afgesloten waren tijdens de Koude Oorlog en het Jeltsintijdperk door deze "draai in het verhaal" bij het begin van de Poetin-era -, waartoe ook Medvedev behoort? Rusland gaf ze niet op, maar legde ze langzaam maar zeker terzijde, maakte ze nutteloos, ontnam ze hun wettelijkheid en eiste tegelijk de strikte toepassing van de principes en regels van het internationaal recht. De problemen die Europa ondervond met haar Europese en Euro-Atlantische economisch en veiligheidsbeleid, werden door Rusland gebruikt als een open kans om de *rebus sic stantibus*-clausule in te roepen. De uitgangspunten van de Helsinki Akkoorden voor de uittekening van een beleid voor de Europese veiligheid in het Euro-Atlantisch gebied werden voorgesteld als verouderd, als pasten ze niet langer bij de nieuwe geopolitieke situatie in een postcommunistisch Europa.

Rusland blaast zo stilaan alle verdragen op die zo belangrijk zijn gebleken voor vrede en veiligheid in Europa. Rusland versterkt

zijn raadselachtig karakter, maar benadrukt waar het maar kan, dat de andere landen niet om haar heen kunnen: men moet en zal rekening houden met Rusland. De EU herkende en erkende in het begin maar langzaam het sterk individuele karakter van haar partner en wou Rusland nog steeds mee betrekken in een beweging van democratisering en marktgerichtheid. Vanaf 2000 werd het echter problematisch voor Europese instellingen om met Rusland samen te werken zonder het vooruitzicht op integratie en zonder het privilege van hun aanwezigheid als een normatieve kracht. Rusland noch de EU namen een echte integratie in overweging, maar ze waren ondertussen wel sterk afhankelijk van mekaar. Om bijvoorbeeld Rusland aan boord te houden in de Bosnische zaak was de EU in 1995 verplicht om de economische samenwerking, die opgeschort was door de Tsjetsjeense kwestie, weer verder te zetten. Tijdens het opkomende energiedebat werd de wederzijdse afhankelijkheid tussen Rusland en de Europese Unie herhaald als een mantra die beide partners verzekerde van een stevig belang in samenwerking op lange termijn.

De Europese Unie dreigt haar legitimiteit en institutionele identiteit te verliezen. Zo bracht de uitbreiding van 2004 de kwestie van Kaliningrad te berde, wat de EU ertoe aanzette te reageren met een hele reeks technische maatregelen betreffende de Russische exclave. Kaliningrad ligt immers sinds 1 mei 2004 in EU-grondgebied, grenzend aan de Baltische Zee, Polen en Litouwen. Door de uitbreiding van 2004 werd de Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst (PSO) met Rusland problematischer, vooral waar het gaat om de relatie met de Centraal-Europese landen. De PSO zette periodieke ontmoetingen met Rusland op en creëerde een aanzienlijk aantal technische contacten, hetgeen een "samenwerkingsgewoonte" creëerde. Maar op een inductieve manier maakten de Russen gebruik van deze vastgelegde momenten om de weg vrij te maken voor onderwerpen die niet op het programma stonden, zodanig dat de relevante thema's stilaan ondersneeuwden.

Het initiatief om vier gemeenschappelijke EU-Ruslandgebieden te creëren als langetermijnproject was bedoeld om een nieuwe impuls te geven aan de relatie tussen de EU en Rusland na de vaststelling dat de Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst van 1994 "niet de motor van iets erg substantieels geworden was". De eerste Algemene Strategie van de Europese Raad die gelanceerd werd in 1999, was, zoals de EU zelf inzag, een totale mislukking. Als een "surrogaat" voor de New Neighbourhood Policy van de EU sluiten de gemeenschappelijke gebieden Rusland uit van de Europese normativiteit en van gesprekken waarbij Rusland en de EU "gelijkwaardige partners" zijn, zodat het onmogelijk is om de EU-wetgeving "gewoon" toe te passen. Er volgden eindeloze discussies over technische normen en reglementen. Rusland houdt de EU bezig in de verschillende commissies, maar er is geen echte vooruitgang. Eigenlijk is het totaal zinloos: Rusland wil niet (langer) streven naar moderne Europese waarden. Michael Emerson van het Centre for European Policy Studies in Brussel noemt het beleid rond de vier gemeenschappelijke gebieden "de verspreiding van de verwarring".

Het *Energiehandvest van de Europese Unie* was opgevat als een consensusdocument ter voorbereiding van de liberalisering van

Minister Lavrov en president Medvedev op de EU-Rusland topontmoeting (foto: The Council of the European Union)

de energiemarkt in Europa. Rusland ondertekende het handvest, maar heeft het nog niet geratificeerd. Inmiddels treedt Rusland alle principes van het Energiehandvest met voeten, maar niemand kan die machtige speler tegenhouden. Het begrip energieveiligheid is niettemin het belangrijkste concept in de relaties tussen de EU en Rusland. Centraal-Europese landen zijn zo afhankelijk van Rusland dat ze geneigd zijn de EU te gebruiken als een instrument om zich te verzetten tegen Rusland. Dat soort gedrag van de Centraal- en Oost-Europese landen werkt in het nadeel van de pan-Europese integratie.

Medvedev komt naar buiten

Hoe ziet president Medvedev de stelregel "Pacta sunt servanda"? Hij heeft het profiel van een jurist, die meer dan Poetin gelooft in de kracht van wettelijke afspraken, die het juridisch nihilisme aankaart en vertrouwt op een goed functionerende rechtsstaat als principe voor goed bestuur. Het is echter dezelfde president, die de volgende stap zette in het ondermijnen van het Europees veiligheidsbeleid door een nieuw idee te lanceren: het pan-Europees Veiligheidspact. Hij doelde in een speech in Berlijn in juni 2008 op een soort post-Helsinki-akkoord: "Waarom kunnen wij niet een wettelijk bindend verdrag uitwerken en ondertekenen waarin alle organisaties die vandaag in het Euro-Atlantisch gebied opereren, partijen worden?" Als jurist is hij zich bewust van de principes van het internationaal recht. Daarom benadrukte hij dat het verdrag "natuurlijk moet worden ingebed in het VN-Charter en dat het belang van inzetten van macht in de relaties binnen de Euro-Atlantische gemeenschap moet worden gedefinieerd."

Aan de basis van de Russische filosofie over de toekomst van de Europese Veiligheidsarchitectuur ligt het OVSE-principe van de

“ondeelbare veiligheid”: de aanwezigheid van de NAVO of andere blokvormende organisaties binnen het OVSE- gebied heeft een negatief effect op de pan-Europese veiligheid. Daartegenover staat dat binnen de OVSE het principe van ondeelbare veiligheid een *politiek* engagement inhoudt, terwijl dat bij de NAVO bindende, *wettelijke* kracht heeft. Russisch Minister van Buitenlandse Zaken Sergej Lavrov vergelijkt de “tweedegraadsveiligheid” met het niet-bindende karakter van de OVSE, terwijl de eerstegraadsveiligheid die is met de wettelijke kracht van de NAVO. Lavrov stelt terecht de vraag: “Wat moeten de landen doen die hun gebied en bevolking kunstmatig verbannen zien door wat een beleid van NATO-centrisme een “ondeelbare veiligheidsruimte” noemt”. Er is nood aan het versterken van pan-Europese verplichtingen door ze over te hevelen van het politieke naar het wettelijke niveau.

Op 13 mei 2009 presenteerde Rusland zijn nieuwe veiligheidsstrategie, “Veiligheid door stabiele ontwikkeling”. Die reikt tot 2020 en vervangt de vorige versies, van 1997 en 2000. Ook in deze tekst zien we de klemtoon op een nieuw systeem van (energie)veiligheid voor Europa en op de hervorming van het internationale financiële systeem, gebaseerd op algemene principes van het internationaal recht. “Die principes,” benadrukt Medvedev in zijn Evian speech, “omvatten het engagement te goeder trouw verplichtingen binnen internationaal recht na te leven: respect voor de soevereiniteit, territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van de staten.” Het Russische voorstel wil niet dat alle bestaande veiligheidsactoren en -instellingen verdwijnen, maar wil ze opnemen in een grote koepelorganisatie, of nog beter: in een soort “matrosjka”-structuur: het pan-Europees Veiligheidspact zal alle nationale veiligheidsstructuren omvatten, inclusief die van de NAVO en de CSTO.

De Russische initiatiefnemers zien nog een belangrijke meerwaarde in hun voorstel: een uitgebreide lijst aan ondertekenaars. Medvedev stelde voor een conferentie te organiseren in Moskou, waarop alle NAVO-leden, EU-leden, OVSE-leden en China zouden worden uitgenodigd. Aziatische landen worden duidelijk betrokken bij deze Europese aangelegenheid: Oezbekistan, Tadzjikistan, Kirgizië en Turkmenistan zijn al lid van de OVSE. Samen met China werken zij samen met Rusland in de Shanghai- Samenwerkingsorganisatie (SSO). De idee is de SSO gelijke inspraak te geven in de Europese zaken, als tegengewicht tegen de NAVO – of tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Europa. Rusland wil China, als buiten de Europese grenzen gelegen land, erbij betrekken om een tegengewicht te bieden aan de VS, maar het mag in Russische ogen ook weer niet te veel aan belang winnen. Medvedev noemde ook de Collective Security Treaty Organisation (CSTO), die haar wortels heeft in het Gemenebest van Onafhankelijke Staten, een organisatie die duidelijk meer geïntegreerd is dan de SSO en waarvan Rusland de ontegensprekelijke leider is. De CSTO heeft een equivalent voor NAVO’s artikel 5, dat de wederzijdse beschermingsplicht definieert, en wordt daarom soms ook het Mini-Warschaupact genoemd.

NAVO-leden zullen afzonderlijk uitgenodigd worden naar de conferentie, net zoals de EU-leden: Moskou weet perfect dat dit voorstel de NAVO-bondgenoten en de EU-lidstaten zal verdelen.

Aangezien de rol van de VN-Veiligheidsraad in de komende jaren zal afnemen (Rusland draagt hier aan bij door obstructiebeleid te voeren), plant Rusland een aanvullende wettelijke internationale structuur voor de Euro-Atlantische zone om zo de NAVO aan handen en voeten te binden. Rusland claimt opnieuw een aanzienlijke rol in het hele Europese geopolitieke spel. Het doet denken aan de tijd van Alexander I, die een belangrijke rol speelde in de hertekening van Europa, en van Nicolaas I, die tijdens zijn heerschappij van Rusland een autocratische staat maakte als “gendarme van Europa”.

Een “Europees” antwoord?

Wij in het Westen moeten ons realiseren dat Rusland de Euro-Atlantische zone in een gigantisch institutioneel vacuüm brengt, maar ook in een vacuüm van waarden en normen. Tezelfdertijd is het niet wijs te ontkennen dat de geopolitieke situatie drastisch veranderd is. Nu is het Europa’s beurt om zijn *eigen* weg te gaan: in dialoog met de VS en Rusland, maar op eigen benen. Wij moeten inzien dat Rusland en de VS zo hun eigen ideeën hebben over Europese veiligheid. Ook Zbigniew Brzezinski sprak over een Euraziatisch veiligheidssysteem, gebaseerd op een uitgebreide NAVO, verbonden met samenwerkingsakkoorden met Rusland, China en Japan. Ook hij sprak over een dialoog Amerika-Japan-China, die open moest staan voor meer Aziatische deelnemers. Zijn boek *Het grote schaakbord*, uitgegeven in 1997, illustreert zijn interpretatie van een Euraziatisch veiligheidssysteem, dat fundamenteel anders is dan dat van de Russen.

“Europa” is er nog niet in geslaagd een antwoord te formuleren op de Russische uitdaging. Na al die jaren is het er niet in geslaagd een gemeenschappelijke benadering te vinden voor de nieuwe geopolitieke realiteit.

Otto von Habsburg, de voormalige kroonprins van Oostenrijk, Hongarije, Kroatië en Bosnië, onderlijnde op een conferentie in Leuven aan het begin van de jaren ‘90, dat Europa zijn concept eerst had moeten herzien in plaats van meteen uit te breiden. Misschien was dat niet mogelijk en zelfs niet aan te raden na 1989, maar het had moeten gebeuren onmiddellijk na de ineenstorting van de Sovjet-Unie, toen de Europese en Aziatische unierepublieken van de USSR in vrije val waren.

Als we akkoord gaan dat een Euraziatische veiligheidsconferentie op zichzelf een goed idee is, als een soort “reset” van de Euro-atlantische veiligheid, dan moeten wij onze eigen verwachtingen koesteren?. We sommen hier een aantal belangrijke aandachtspunten op:

- 1) We moeten internationale paradigma’s vermijden. Het Europees buitenlandbeleid is het resultaat van intergouvernementele consensus. Pro-Russische en anti-Russische leden van de EU zorgen voor een veel te bescheiden standpunt, zoals bijvoorbeeld inzake sancties voor het Tsjetsjeense debacle. De EU is geen entiteit die (als een staat) met Rusland de confrontatie kan aangaan. Vaira Vike-Freiberga, president van Letland, zei dat het

vernedereend was om te zien hoe Rusland zich gedraagt als een "ingebeelde zieke", die management nodig heeft van buitenaf. Groter respect betekent ook : Rusland behandelen als een normaal en volwassen land.

- 2) De initiatiefnemer van een nieuw verdrag moet zelf zijn eigen principes naleven alvorens een conferentie te organiseren. Inzake de bevroren conflicten houdt namelijk de uitzondering op "pacta sunt servanda" (nl. "sed rebus sic stantibus") geen stand. Russische troepen moeten zich dan immers terugtrekken uit Transnistrië, wat is vastgelegd in de slotakte van de OVSE-top in Istanbul van 1999. Rusland moet dan ook zijn troepen terugtrekken uit Zuid-Ossetië en Abchazië.
- 3) Europa moet zeer goed bestuderen welke richting het Russisch buitenlands beleid uitgaat. Belangrijke punten zijn volgens Medvedev: de voorrang van het internationaal recht, een multipolaire in plaats van een monopolaire wereld, het vermijden van confrontatie met andere landen, het bevestigen van het bestaan van regio's waar Rusland geprivilegieerde belangen heeft en het mogen hebben van een exclusieve invloedssfeer in het Russische nabije buitenland. Daarnaast komt ook nog de prioriteit die Medvedev op 31 augustus 2008 lanceerde: het beschermen van de levens en de waardigheid van onze burgers, waar zij zich ook mogen bevinden. Dat laatste opent de spreekwoordelijke doos van Pandora. De Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa liet in haar reactie opmerken dat dergelijke handelingen onaanvaardbaar zijn. De bescherming van minderheden of burgers hoort toe aan het land waar die minderheden of mensen wonen, en aan de internationale gemeenschap.
- 4) Europa moet ervoor waken de bestaande OVSE niet te vervangen: de OVSE moet de hoeksteen blijven van het Europese veiligheidssysteem en kan desgewenst zelfs meer beleidsbevoegdheid krijgen. De ervaring van het Russisch lidmaatschap in de Raad van Europa toont aan dat we voorzichtig moeten zijn: Rusland en Europa hechten duidelijk een andere waarde aan democratie, mensenrechten en de rechtsstaat. De wet alleen is machteloos om deze belangrijke waarden te beschermen.

Europa heeft geen andere keuze dan samen te werken met Rusland, zo goed en zo kwaad als het kan. Vooral het veiligstellen van de energiebevoorrading is cruciaal, niet het minst om te vermijden dat doorvoerlanden als Wit-Rusland, Oekraïne en Georgië oorden van conflict worden. Wederzijdse erkenning is daarbij erg belangrijk. Eén van de belangrijkste middelen tegen de energieafhankelijkheid van Rusland is diversificatie inzake de leveranciers van energie. Minder afhankelijkheid laat toe om vrijer te ademen. Uiteindelijk gaat het erom dat geen enkele partij de andere mag onderdrukken. Maar ook overleg tussen de Europese staten en de trans-Atlantische partners is noodzakelijk om het onevenwicht te verbreken en te komen tot een harmonieuze relatie. In 1863 verklaarde Otto von Bismarck nog: "Het geheim van politiek? Sluit een goed verdrag af met Rusland."

Het Tsjetsjeense debacle (foto: Musa Sadulaev)

NAAR EEN RELANCE VAN DE RELATIES EU-RUSLAND?

Peter Van Elsuwege en Koen Schoors

Op 1 juni 2010 lanceerden de Europese Unie en Rusland een nieuw "Partnerschap voor Modernisering" tijdens een topontmoeting in Rostov aan de Don.² Dat initiatief wil door economische en maatschappelijke hervormingen de groei en competitiviteit van beide partners versterken. Tot de prioriteiten behoren de onderlinge aanpassing van technische normen en productstandaarden, de bevordering van een duurzame koolstofarme economie en versterkte samenwerking op het vlak van innovatie, onderzoek en ontwikkeling.

Het partnerschap voor modernisering vormt een lovenswaardig initiatief om de vaak tegengestelde belangen van de EU, Rusland en de individuele lidstaten te verzoenen. In Rusland leeft sinds de economische crisis steeds meer de overtuiging dat een hervorming van de sterk op de export van energieproducten gebaseerde economie noodzakelijk is om op langere termijn een dominante speler te kunnen blijven. In dit opzicht pleit president Medvedev voor innovatie en versterkte buitenlandse investeringen in hoogtechnologische sectoren. In Skolkovo, nabij Moskou, werd recent een innovatiecentrum opgericht in een poging het succes van het Amerikaanse Silicon Valley te herhalen in Rusland. Ook binnen de EU vormt de economische en financiële crisis de drijfveer om meer te investeren in onderzoek en ontwikkeling. De nieuwe strategie "Europa 2020" streeft naar een modernisering van de Europese economische structuren. Het is met andere woorden duidelijk dat het partnerschap voor modernisering

tegemeetkomt aan een gezamenlijke doelstelling van economische relance. De uitdaging is natuurlijk om de mooie woorden inzake versterkte samenwerking om te zetten in concrete acties omtrent technologieoverdrachten, een verbeterd investeringsklimaat en samenwerking op het vlak van onderwijs en onderzoek. Om die doelstellingen te bereiken, is een hervorming van het bestaande bilaterale juridisch kader van de relaties noodzakelijk.

Samenwerking binnen de PSO: een begin

Tot nu toe vormt de "Partnerschap- en Samenwerkingsovereenkomst" (PSO), de hoeksteen van de bilaterale relaties tussen de EU en Rusland.³ Zij werd in 1994 ondertekend en trad op 1 december 1997 in werking. Om een aantal redenen is dat akkoord echter aan herziening toe. Vooreerst zijn de politieke en economische omstandigheden niet meer vergelijkbaar met de situatie na het einde van de Koude Oorlog. Rusland is na een korte identiteitscrisis geëvolueerd naar een assertieve – volgens sommigen zelfs een brutale – mogendheid en ook de EU is sterk veranderd ten gevolge van de uitbreiding en opeenvolgende verdragswijzigingen. Bovendien is het akkoord niet aangepast aan nieuwe uitdagingen op het vlak van bijvoorbeeld terrorismebestrijding, milieubescherming of samenwerking inzake energie. Ten slotte vertrekt het akkoord van de hypothese dat Rusland het Europese model van markteconomie en democratisering zonder veel discussie zal overnemen. Zo bepaalt artikel 55 dat Rusland de nodige maatregelen moet nemen om zijn wetgeving in overeenstemming te brengen met die van de Unie. De grenzen van die unilaterale benadering werden snel duidelijk, voornamelijk in het kader van het EU-uitbreidingsproces. Moeilijke dossiers zoals de transit van goederen en personen van en naar de Russische enclave Kaliningrad en het statuut van de Russischtalige minderheden in Estland en Letland werden pas *in extremis* opgelost.⁴ In 2005 blokkeerden de Russische autoriteiten maandenlang de invoer van Poolse vlees omdat het zogezegd niet aan de Russische standaarden inzake voedselveiligheid voldeed. Daarenboven weigerde Rusland het energiehandvestverdrag dat de investeringsbescherming en de handel in olie en gas regelt, te ratificeren. In 2009 werd zelfs beslist de vroegere ondertekening van dit akkoord te annuleren, een hoogst uitzonderlijke maatregel onder internationaal recht.

Rusland en de EU deden een eerste poging om hun bilaterale relaties te versterken, tijdens de EU-Ruslandtop te Sint-Petersburg in mei 2003. Bij die gelegenheid werd de langetermijndoelstelling aanvaard om samen te werken binnen vier gemeenschappelijke ruimtes: een economische ruimte, een ruimte voor vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid, een ruimte voor externe veiligheid en een voor onderzoek en onderwijs, die meteen ook culturele aspecten omvat.⁵ Twee jaar later werden zogenaamde "road maps" aangenomen met meer dan 400 actiepunten om de gemeenschappelijke ruimtes een concretere invulling te geven. Het belang van die agenda voor versterkte bilaterale samenwerking mag niet worden onderschat, maar de resultaten zijn na vijf jaar relatief beperkt. Er werd een aantal belangrijke akkoorden afgesloten, onder andere inzake de versoepeling van de afgifte van visa voor kort verblijf en de terugkeer van illegalen, maar op

een aantal belangrijke domeinen zoals energie en convergerende regelgeving is weinig vooruitgang geboekt.

Zoeken naar een nieuw evenwicht tussen EU en Rusland

Het is duidelijk dat de Europese strategie om de eigen waarden en normen te exporteren naar de buurlanden van de Unie botst met het Russische streven naar een gelijkwaardig partnerschap. Dat maakt het moeilijk om tot juridisch bindende akkoorden te komen die meer zijn dan vage intentieverklaringen. Sinds 2006 worden onderhandelingen gevoerd om een nieuw allesomvattend kaderverdrag te sluiten dat de achterhaalde PSO moet vervangen. Verschillende bilaterale conflicten zorgden echter voor een aanzienlijke vertraging op het onderhandelingschema. Eerst blokkeerde Polen de onderhandelingen zolang geen oplossing was gevonden voor de problemen inzake de sanitaire keuringen van Poolse vlees, nadien hanteerde Litouwen het vetrecht naar aanleiding van een probleem met de toevoer van Russische olie naar de olieraffinaderij Mazeikiu, en ten slotte gooide de crisis in Georgië roet in het eten. In een eerste scherpe reactie besloot de Unie de onderhandelingen voor onbepaalde tijd op te schorten.

Vrij snel echter kwam de Europese Commissie op haar stappen terug. Zonder een nieuw versterkt akkoord dreigen de individuele verhoudingen tussen Rusland en de lidstaten immers de bovenhand te nemen op het gemeenschappelijk optreden van de EU. Het hervatten van de onderhandelingen betekent echter nog niet dat heel binnenkort een nieuw kaderakkoord in werking kan treden. Aangezien het de bedoeling is om zaken op te nemen die (deels) tot de bevoegdheid van de lidstaten behoren (onder andere energie, veiligheid en transport), naast handel, waarvoor de Unie exclusief bevoegd is, kan een dergelijk akkoord pas in werking treden indien het door alle 27 EU-lidstaten intern wordt geratificeerd. Dat is een proces dat nog verschillende jaren kan aanslepen.

Voorlopig: 'pragmatische relaties', ingegeven door zorgen om energie

In afwachting van de juridische evoluties worden de relaties tussen Rusland en de EU gekenmerkt door een groeiend pragmatisme. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk op het vlak van samenwerking inzake energie. Alle pogingen om Rusland te overtuigen om toe te treden tot het door de EU ondersteunde energiehandvestverdrag zijn een maat voor niets gebleken. De afwezigheid van een juridisch bindend kader wordt deels opgevangen door praktische afspraken te maken binnen het kader van een geïnstitutionaliseerde EU-Rusland- energiedialoog. Op geregelde tijdstippen komen vertegenwoordigers van Rusland en de Unie samen om bepaalde energiekwesties van gemeenschappelijk belang te bespreken. Zo werd recent een 'early warning'-mechanisme ontwikkeld om een gemeenschappelijk antwoord te bieden op een plotse vermindering van de gastvoer.

Logo Gazprom

De gasconflicten tussen Rusland en Oekraïne en, meer recent ook Wit-Rusland, in juni 2010 namelijk, illustreren duidelijk het strategisch belang van de EU-Rusland-relaties. Rusland is vandaag veruit de belangrijkste leverancier van gas en olie in de EU en ondanks het toenemende belang van alternatieve energiebronnen leeft de verwachting dat die rol alleen nog zal worden versterkt in de toekomst. Zeker wat gas betreft, is er sprake van een wederzijdse afhankelijkheid aangezien de pijpleidingen naar Europa, die grotendeels in handen zijn van de Russische gasmaatschappij *Gazprom*, alleen rendabel zijn bij een gegarandeerde afzetmarkt en niet zomaar kunnen worden omgelegd. Dat neemt natuurlijk niet weg dat een beperking van de gastoevoer op korte termijn vooral de verbruikers treft. De veiligheid van de energievoorziening is dan ook terecht een prioriteit voor de Unie.

Creëren nieuwe pijplijnen meer zekerheid ?

Om de afhankelijkheid van Russisch gas te beperken investeert de Unie in de aanleg van een nieuwe pijplijn, Nabucco, die gas van de Kaspische Zeeregio naar Europa moet transporteren en niet over Russisch grondgebied loopt. De vraag is echter of die optie economisch en politiek haalbaar is. *Gazprom* investeert zelf immers in een alternatieve route, South Stream, om gas uit deze regio via de Zwarte Zee naar Europa te brengen. In Dit kader werden reeds contracten opgesteld om gas aan te kopen in Azerbeidzjan en Turkmenistan, waardoor het hoogst twijfelachtig is of er voldoende aanbod zal zijn voor de Nabucco-pijplijn. Het lijkt dan ook noodzakelijk om politiek onstabiele landen als Iran en Irak bij het project te betrekken, al is het de vraag of dit betrouwbaardere partners zijn dan Rusland. Ook in Noord-Europa werkt *Gazprom* aan een nieuwe pijplijn, North Stream, onder de Baltische Zee om gas rechtstreeks van Rusland naar Duitsland te vervoeren. Dat laatste project wordt echter fel bekritiseerd door de Baltische staten en Polen. Die landen vrezen dat Rusland een verdeel-en-heerspolitiek gaat voeren, waarbij hun energietoevoer kan worden beperkt zonder dat dit een impact heeft op de toevoer naar de afnemers in West Europa.⁶

Meteen wordt duidelijk dat een gezamenlijk optreden van de EU een belangrijke randvoorwaarde is om tot een efficiënte samenwerking te komen. Maar daarvoor moet de EU eerst zelf werk maken van een echte vrijgemaakte energiemarkt.

DE STRIJD OM INVLOED IN DE VOORMALIGE SOVJETREPUBLICEN

Het Oostelijk Partnerschap binnen het breder kader van de EU-Rusland-relaties

Alexander Strelkov

Sinds 2000 zijn de interesses van Brussel en Moskou in het post-Sovjetgebied sterk met elkaar verstrengeld geraakt. Het ging daarbij niet alleen om gemeenschappelijke afhankelijkheid op het vlak van energie en over doorvoerroutes voor gas en olie, maar ook om de gevolgen van de uitbreiding van de Europese Unie, waardoor de Europese Unie een gemeenschappelijke grens had met Rusland. Moskou zag het Europees Nabuurschapsbeleid als een poging om de Russische invloed in het gebied te temperen, terwijl Brussel eigenlijk weinig deed om die angsten te counteren. Uit de praktijk blijkt dat Moskou en Brussel nog altijd beter samenwerken in ver afgelegen gebieden dan in gebieden dicht bij huis. Paradoxaal genoeg zien we de gemeenschappelijke ruimte voor externe veiligheid, één van de fora van samenwerking tussen de EU en Rusland, veel beter presteren in Tsjaad, waar Russische helikoptereenheden de EU-vredesmacht ondersteunen, dan in bijvoorbeeld het gebied van de zuidelijke Kaukasus of Transnistrië. Ondanks het belang van de dialoog over energie, moeten we goed begrijpen dat de EU-Ruslandrelaties over veel meer dan energie en meer divers zijn dan alleen de gas- en oliekwesties.

De aankondiging van het Oostelijk Partnerschap (OoP) eind 2008 veroorzaakte ongerustheid bij het Russische establishment en experts. In de beoordeling van het OoP door het Russisch Ministerie van Buitenlandse Zaken viel het begrip "scheidingslijnen" het meest op, die het nieuwe EU-initiatief zou creëren in de regio. Tegen de lente van 2010 haalde het gevoel de bovenhand dat het OoP niet veel zouden veranderen aan de EU-Ruslandrelaties en de kritische toon bedaarde wat. Het spreekt voor zich dat dit onderwerp nauwelijks werd besproken tijdens de laatste EU-Rusland top in Rostov-aan-de-Don van 31 mei en 1 juni 2010. Russische deelname aan het OoP is nog steeds een open vraag en noch in Moskou noch in Brussel bestaat er een consensus over de wenselijkheid ervan. Rusland ontving nogal uiteenlopende signalen van de Europese partners. In ieder geval lijkt deelname van een derde land aan het Oostelijk Partnerschap te zijn uitgesteld tot het einde van dit jaar, omdat de Europese Commissie nog geen technische mechanismen heeft uitgewerkt om derde landen aan boord te nemen. Georgië zal Ruslands deelname alleen accepteren als ook andere staten aan het project meedoen. Het vage van het OoP hielp om de Russische ongerustheid te temperen, maar het OoP kreeg daardoor wel de naam een "praatbarak" te zijn, een lege doos. In feite gaat dat gevoel niet alleen op voor de EU-Ruslandrelaties, maar ook voor de relaties met partnerlanden in het algemeen. Brussel benadrukt de noodzaak van kennismaking, contacten leggen, goede voorbeelden ("best practices") uitwisselen, enz. De partnerlanden lijken de OoP vooral te beschouwen als een infrastructuurproject en een geldbron, terwijl dat helemaal indruist tegen de EU-visie daarop. Rusland zou maar wat graag meegaan in de interpretatie

van het OoP als een infrastructuurproject, vooral als daarmee projecten ter plaatse kunnen worden ge-cofinancierd.

Een kwestie die het OoP en de EU-Ruslandbetrekkingen doorkruist is het "acquis communautaire", de Europese wetgeving. De onderliggende logica van het Europese Nabuurschapsbeleid (ENB) en, nog meer van het Oostelijk Partnerschap is de verspreiding van Europese wettelijke normen buiten de territoriale grenzen van de EU. Harmonisering van de wetgeving van de post-Sovjetstaten met dat acquis, ongeacht de hervormingskost en de verschillen tussen de het aanvaarden en het toepassen van die normen in de praktijk, zou een gigantische verandering in de regio betekenen. Dat raakt dan ook de Russische belangen, omdat die harmonisering ook de voorwaarden zal veranderen waaronder Russische bedrijven zaken doen. Volgens artikel 55 van de Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst tussen Rusland en de EU, dat van kracht werd in 1997 en ondertussen vervangen is door een nieuw verdrag, "zal Rusland streven naar het geleidelijk compatibel maken van haar eigen wetgeving met die van de Unie". Uiteraard zou het iets opleveren om de huidige technische regelgeving van de EU over te nemen, maar Brussel probeert soms eenzijdig op te treden en normen te verkopen, die geen "universele" toepassing kennen binnen de EU zelf, zoals de normen voor het liberaliseren van de energiemarkt. Zoals experte T. Romanova bepleit in *Global Affairs* (Russische editie, maart 2010), zou Rusland veel baat hebben bij het aannemen van de EU-normen inzake energie-efficiëntie en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, maar niet in de normen die slaan op de organisatie van de gasmarkt. Het willen toepassen van de EU-normen buiten haar territorium zal zeker een twistpunt blijven tussen de EU en Rusland. Economische kwesties zullen zeker ook voor spanning zorgen bij de onderhandelingen over een nieuw verdrag tussen beide entiteiten. Het hoofdstuk over investering en handel is zeker de hardste dobber en het zal zeker nog jaren duren vooraleer hier een voor beide partijen aanvaardbare deal uit komt.

Het Verdrag van Lissabon heeft eveneens invloed op de EU-Ruslandrelaties, al zal het eerder hun context raken dan de inhoud. Zo zou bijvoorbeeld het nieuwe Agentschap voor Buitenlandse Actie invloed kunnen hebben op de onderhandelingen over het nieuwe EU-Ruslandverdrag, omdat de nieuwe bureaucratistische structuur niet meer lijkt te zijn dan "kleinst gemene deler" van de belangen van alle EU- instellingen en lidstaten. Toch kunnen bepaalde clausules over versterkte samenwerking best voordelig zijn voor de EU-Rusland relaties, zoals de ruimtevaartwetenschappen en ruimtevaartindustrie, omdat helden er baat bij hebben. Net in die context zouden veelbelovende synergieën kunnen ontstaan tussen de EU- en de Russische economie, die uitstijgen boven samenwerking op het vlak van energie.

Het is natuurlijk nog te vroeg om het nieuwe initiatief "Partnerschap voor modernisering" te beoordelen, dat op de laatste EU-Ruslandtop werd gelanceerd, maar sommige voorlopige commentaren kunnen we wel al geven. Eerst en vooral kan het op een verandering in de sfeer van samenwerking en in de nieuw soort retoriek van de Russische leiders wijzen. Aan de andere kant steekt er niets echt nieuws in het initiatief, omdat alle "voordelen" die de EU en Rusland zouden moeten uitwisselen al lang gekend

zijn. Het Partnerschap voor Modernisering doet onvermijdelijk denken aan de twistpunten, namelijk het "acquis communautaire", die zeker naar boven zullen komen als het project vorm krijgt. Het initiatief heeft in ieder geval wel even verlichting gebracht.

Opmerkelijk is wel dat de samenwerking tussen beide partijen op het vlak van justitie, vrijheid en veiligheid het meest vruchtbaar blijkt te zijn en niet aangetast door de sterke politisering van de energiekwesties. Toch lijkt de invoering van een visumvrij verkeer onmogelijk voor de nabije toekomst. Het blijft wel een lange termijn doelstelling, maar voorlopig is het visumbeleid van de EU voornamelijk gericht op het veilig stellen van het Schengengebied en het versterken van de grenscontrole. Reisvrijheid is geen prioriteit. Dat maakt de EU uiteraard niet aantrekkelijker en in plaats van het contact tussen mensen te vergemakkelijken, helpt het onnodige stereotypen aan beide zijden van de grens in stand te houden.

Bij het evalueren van de EU-Rusland relaties in de post-Sovjet ruimte blijft er een nogal dubbel gevoel hangen. Aan de ene kant houden Moskou en Brussel duidelijk verschillende "integratieprojecten" in stand. Voor Moskou is het project gericht op het Gemenebest van Onafhankelijke Staten, de Euraziatische economische gemeenschap, een Douaneverdrag, enz. Voor Brussel is het project gericht op "integratie zonder lidmaatschap" in de vorm van het Europees Nabuurschapsbeleid (ENB). Beide projecten hebben blijkbaar te lijden onder tekortkomingen. Zo lijken de relaties tussen Moskou en Wit-Rusland eenzelfde wisselvallig patroon te zullen volgen als de relaties met Oekraïne tijdens de Oranjerolutie. Dat is een soort testgeval, omdat Wit-Rusland als Moskous belangrijkste bondgenoot werd beschouwd. De EU is ook niet zo invloedrijk, omdat het aarzelt een visumvrij regime in te voeren en omdat het wettelijke normen wil exporteren, wat wellicht moeilijk hard te maken is in de specifieke nationale context van elk partnerland. Tegelijkertijd lijken de groots opgezette onderhandelingen over een "gemeenschappelijke gedragscode" tussen Rusland en de EU op niets uit te zullen uitdraaien. Dergelijke onderhandelingen dwingen in eerste instantie immers de EU om een soort einddoel vast te leggen wat hun "Oostpolitiek" betreft, wat een onuitvoerbaar opdracht kan blijken. Bovendien kunnen deze gesprekken verzinken in vruchteloze pogingen om uit te klaren of Rusland en de EU een beleid nastreven dat gebaseerd is op het creëren of behouden van invloedzones of op een strategie van de "positieve optelsom". Wat echt van belang kan zijn voor beide partijen is een sectorale samenwerking in het kader van het Oostelijk Partnerschap, wat zou betekenen dat het OoP meer gericht zou moeten zijn op de infrastructuur dan nu. Zonder die herziening (van de samenwerking) zullen de partnerlanden hun interesse verliezen en kan een goede kans worden verkeken om de relaties tussen de EU en Rusland te versterken.

Ondanks de verschillende conflicten die de EU en Rusland de laatste jaren meemaken, moeten we toch inzien dat samenwerking tussen Brussel en Moskou onontbeerlijk is. De aanvankelijke euforie over het ENB, dat in veertien dagen een "zone van stabiliteit en voorspoed" zou creëren in de Oosterse partnerlanden, wordt nu zwaar getemperd door de enorme complexiteit aan

President Medvedev (foto: The Council of the European Union)

problemen waarmee landen in die regio geconfronteerd worden. Ook al is er binnen de EU nog geen gemeenschappelijke visie ontwikkeld, toch lijkt er een soort eengezindheid te zijn gegroeid over het feit dat er toch ook rekening moet gehouden worden met het Russische standpunt als het ENB of het OoP een kans van slagen moet krijgen. Niet vanwege Ruslands neiging om een veto te stellen, maar wel vanwege zijn banden en ervaring in de regio, en vanwege de legitieme interesse voor die regio van zowel Moskou als Brussel. De veranderende houding tegenover het Europees veiligheidsverdrag, zoals die betoond wordt door de Russische president Dmitri Medvedev, is een gunstig teken.

GEZOCHT: EEN VERNIEUWDE MENSENRECHTENDIALOOG MET RUSLAND

Hannah Decavel

In november 2010 is het weer zover. Dan gaan de Europese Unie en de Russische Federatie opnieuw rond de tafel zitten om het te hebben over mensenrechten. Die mensenrechtendialoog – of consultatie, zoals Rusland het liever noemt – vindt al plaats sinds 2005, en dit twee maal per jaar. De Europese Unie voert zo'n dialoog met meer dan 40 landen overal ter wereld, en wil daarmee bouwen aan mensenrechten als hoeksteen van de Europese identiteit. Toch is niet iedereen tevreden over de resultaten die deze diplomatieke gesprekken met Rusland opleveren. Ook de laatste ronde, in april 2010, heeft volgens *EUobserver* weinig teweeg gebracht. Met het oog op het Belgisch voorzitterschap van de Raad kan het nuttig zijn even stil te staan bij de pijnpunten die de dialoog afzwakken tot "een loutere kennismaking tussen diplomaten", aldus *EUobserver*.

Hinderpalen bij de dialoog

De organisatie van de tweejaarlijkse dialoog legt al meteen enkele van die zwakke plekken bloot. Hoewel de Raad aanbeveelt deze consultaties afwisselend in de EU en het gastland te organiseren, heeft Rusland altijd geweigerd de dialoog in Rusland zelf te organiseren. Op die manier krijgt de EU-delegatie niet de kans de toestand ter plaatse vast te stellen. Verder zijn reeds sinds het begin van de consultaties de verkeerde instellingen vertegenwoordigd. Rusland vaardigt steevast diplomaten van het ministerie voor

Buitenlandse Zaken af, terwijl die natuurlijk geen mandaat hebben op het vlak van interne mensenrechten. Beter zou zijn dat het ministerie van Binnenlandse Zaken en de verschillende instellingen voor rechtshandhaving de Russische delegatie zouden aanvullen. Ten slotte zijn ook de Russische ngo's niet welkom op de consultatie. Maar ondanks de onafgebroken druk van de EU en de ngo's zelf blijft Rusland ook hier het been stijf houden. Op die manier blijkt het telkens weer een haast onmogelijke opdracht om een correcte en stevige boodschap over te brengen aan de instellingen waarvoor ze bedoeld zijn.

Als gevolg daarvan vinden de consultaties altijd plaats binnen de Europese Unie, en wordt in de marge ervan een samenkomst van ngo's georganiseerd. De dialoog zelf blijft vertrouwelijk, wat het voor het Europees Parlement moeilijk maakt om zijn rol als observator en waakhond op te nemen. Vooral de persmededelingen, die telkenmale vrijwel identiek zijn, laten vermoeden dat weinig vooruitgang geboekt wordt. Steeds terugkerende thema's zijn de situatie in de Kaukasus, de vrijheid van meningsuiting en de moorden op journalisten, de mensenrechtenschendingen in het leger en instellingen voor rechtshandhaving en internationale samenwerking. Sinds de aanstelling van Dmitri Medvedev tot president werd ook de situatie van ngo's in Rusland bespreekbaar.

Aan de andere kant biedt de dialoog ook aan Rusland de kans om kritiek te uiten op het mensenrechtenbeleid van de Europese Unie. Hun stokpaardje blijft de situatie van "hun" Russische minderheden in de Baltische staten, maar ook landen als Duitsland, Frankrijk en België krijgen lik op stuk. Het feit dat Rusland en de EU nadien aparte persconferenties houden, geeft Rusland bovendien de mogelijkheid de aandacht weg te nemen van zijn slechte prestaties door te focussen op de problemen binnen de EU, wat duidelijk blijkt uit hun persmededelingen.

Het beperkte succes van de mensenrechten-onderhandelingen

Een en ander wijst er dus op dat beide partners verschillende verwachtingen hebben van deze dialoog. Rusland beschouwt de mensenrechtendialoog als een diplomatieke oefening op zich, een verplicht nummer in de reeks van EU-Ruslandontmoetingen. Het gaat er voor hen om zich te kunnen verdedigen, zonder noodzakelijk gevolg te geven aan de bezorgdheid van de EU. Het feit dat de consultaties berusten op een louter mondelinge overeenkomst en, in tegenstelling tot andere dialogen, niet gegrond zijn op duidelijke doelstellingen, maakt deze houding van Rusland perfect mogelijk.

De EU verdedigt die lakse aanpak van de dialoog doorgaans met de verklaring: "Iets is beter dan niets". We mogen inderdaad niet vergeten dat de EU tot 6 jaar geleden geen enkel geschikt diplomatiek instrument had - behalve officiële mededelingen - om te reageren op mensenrechtenschendingen in Rusland. Dat argument mag echter niet gebruikt worden als excuus om meer ambitieuze doelstellingen uit de weg te gaan. Zo loopt de EU

immers het risico dat de dialoog een doel op zichzelf wordt - exact wat Rusland ervan heeft gemaakt. Het komt hen bovendien goed van pas, want op die manier kan Rusland verklaren dat het de mensenrechten hoog in het vaandel draagt, zonder gebonden te zijn aan conditionaliteit of noodzakelijke vooruitgang op het terrein. Het feit dat de EU vrijwel nooit hard optreedt tegen Russische schendingen van de mensenrechten sterkt Rusland dan weer in de overtuiging dat een lakse houding door de EU aanvaard wordt.

Spanning tussen principes en belangen

Dit brengt ons bij een volgend pijnpunt. Het gebrek aan consensus binnen de lidstaten van de EU over de juiste aanpak voor Rusland leidt ertoe dat een zekere onbeslistheid de bovenhand neemt. Dat heeft natuurlijk te maken met de grote economische belangen die verbonden zijn aan deze energiereus. Terwijl nogal wat westerse landen bereid zijn een oogje dicht te knijpen in ruil voor de garantie van goeie economische relaties, liggen de mensenrechtenschendingen, mede door de pijnlijke geschiedenis, in Centraal- en Oost-Europa heel wat gevoeliger.

Het resultaat van die onenigheid is een inconsistent en weinig strategisch beleid dat in veel gevallen neerkomt op het vermijden van de gevoelige punten. Respect voor de mensenrechten is geen essentieel element van het strategisch partnerschap dat sinds 2003 de *4 Gemeenschappelijk Ruimten* heet. Op die manier wordt de mensenrechtendialoog geïsoleerd van andere gesprekken en verdragen. Verder viel de aanvang van de dialoog samen met het afzien van een VN-resolutie over de situatie in Tsjetsjenië: het ene heft blijkbaar het andere op. Zo'n gebrek aan multilaterale consistentie scheidt het beeld dat mensenrechten onderhandelbaar zijn, eens te meer een verkeerd signaal ten aanzien van Rusland. Hoewel de EU zich graag profileert als beschermer van de mensenrechten, blijkt het in de realiteit dus niet over de nodige wil te beschikken om ook in de praktijk zo op te treden, minstens met betrekking tot Rusland.

Toegegeven, de specifieke politieke context in Rusland maakt het er niet gemakkelijker op. De grote nadruk die er gelegd wordt op soevereiniteit, leidt ertoe dat een vorm van *cultureel relativisme* gepredikt wordt: Rusland heeft het recht zijn eigen weg uit te stippelen, zijn eigen vorm van democratie te ontplooiën, en bijgevolg ook zijn eigen definitie van mensenrechten te ontwikkelen en te hanteren. Dat staat natuurlijk haaks op de westerse idee dat mensenrechten de soevereiniteit overstijgen. Het gevolg is dat Rusland wil duidelijk maken dat het niet zomaar zal buigen voor 'vreemde', in casu westerse normen, aangezien die volgens hen niet noodzakelijk de juiste zijn. Rusland gelooft daarentegen dat elke vorm van strijd tegen de schending van mensenrechten door het Westen geopolitieke bijbedoelingen heeft. Zo wordt het Westen weleens beschuldigd van imperialisme. Het land lijkt niet te geloven dat promotie van mensenrechten zonder meer mogelijk is. Het is dan ook niet moeilijk te begrijpen dat de EU de grootste moeite heeft om Rusland te kunnen overtuigen bepaalde stappen te zetten.

Wake voor de vermoorde mensenrechtenactiviste Natalia Estemirova (foto: Jelena Vilenskaja)

Nu een pover bilan, maar straks meer perspectieven - dankzij België ?

Al deze factoren leiden tot povere effectieve resultaten van de mensenrechtendialoog met Rusland. Het lijstje van verworvenheden is kort: een grotere coöperatieve houding tussen beide partners, meer informatie over individuele cases, meer samenwerking op internationaal vlak, en ten slotte enkele verbeteringen in Rusland zelf, die zouden kunnen voortvloeien uit die consultaties, zoals de recente ratificatie van protocol 14 van de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens. Met betrekking tot de meer fundamentele zaken, zoals de conflicten in de Kaukasus, de vrijheid van meningsuiting, racisme en homohaar en de situatie in het leger en bij de politie, is weinig of geen vooruitgang geboekt. Om ook hier een grotere rol te kunnen spelen is het essentieel dat de Europese Unie oplossingen vindt voor de hierboven beschreven moeilijkheden. Het Belgisch voorzitterschap van de Raad zou hierin een eerste stap kunnen zetten.

Zijn er dan oplossingen voorhanden? Zolang de Europese Unie geen duidelijke Rusland- strategie op tafel kan leggen, zal er hoe

dan ook inconsistentie blijven, wat altijd afbreuk doet aan een stevig beleid. Een duidelijke, werkbaar en consistente strategie waarover bovendien best een consensus bestaat, is dus een *conditio sine qua non* voor een effectievere dialoog. Daarnaast moet gewerkt worden aan betere omstandigheden voor de dialoog. Hier komt het partnerschapargument van Rusland misschien van pas: ze ambiëren een evenwaardige partner te zijn van de EU. Waarom doet de EU wel zijn best om de juiste vertegenwoordigers te sturen en Rusland niet? Waarom wordt de dialoog wel in de EU georganiseerd en niet in Rusland? Dat hoeft de Europese Unie niet zomaar te aanvaarden. Een harder signaal, zoals een tijdelijke opschorting van de dialoog, moet mogelijk zijn. Verder moet de dialoog ook uit de isolatie gehaald worden. Eenzelfde, consistente boodschap moet weerklinken op alle fora waar beide leden actief zijn. Tenslotte kunnen basisobjectieven worden vastgelegd, waarin beide zijden zich kunnen vinden, en kan er gesleuteld worden aan de boodschap. Zo moet duidelijk worden dat de EU de Russische staat niet wil ondermijnen maar wel een conditionaliteit overweegt. Maar dat alles berust op de mate van het vastberadenheid van de Unie.

Het Belgische voorzitterschap kan die oplossingen helpen realiseren. Momenteel worden immers gesprekken gevoerd tussen de Europese Commissie en Rusland over een nieuwe partnerschap- en samenwerkingsovereenkomst. Met het oog op meer consistentie zou een stevige basis voor mensenrechten in dit akkoord niet mogen ontbreken. Verder is het mogelijk dat de Europese diplomatieke dienst, die sinds de ratificatie van het verdrag van Lissabon verantwoordelijk is voor de dialoog, de voorbereidingen treft voor de nieuwe ronde in november. Hoewel het Belgische voorzitterschap daarbij een kleinere rol zal spelen, kan het toch oproepen voor een standvastige houding van de diplomatieke dienst. Zal België deze stap in de goede richting willen en durven zetten?

EINDNOTEN

- 1 De Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa is ondertussen omgedoopt tot Organisatie voor veiligheid en Samenwerking in Europa <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/649>.
- 2 PB 1997, L 327/3. De PSO is gesloten voor een initiële periode van 10 jaar, maar wordt jaarlijks verlengd zolang geen van de partijen formeel het akkoord opzegt.
- 3 Zie: P. Van Elsuwege, *From Soviet Republics to EU Member States. A legal and political assessment of the Baltic States' Accession to the EU*, Boston-Leiden, Brill, 2008.
- 4 Zie: P. Van Elsuwege, "The Four Common Spaces: New Impetus to the EU-Russia Strategic Partnership", in: A. Dashwood, M. Maresceau (red.), *Law and Practice of EU External Relations. Salient Features of a Changing Landscape*, Cambridge, CUP, 2008, pp. 334-359.
- 5 Om daarop te anticiperen bevat het Verdrag van Lissabon een solidariteitsclausule die de lidstaten verplicht tot samenwerking "indien zich bij de voorziening van bepaalde producten, vooral op energiegebied, ernstige moeilijkheden voordoen" (VWEU, art. 122(1)). Bovendien is voor het eerst een expliciete juridische grondslag opgenomen om een EU beleid te voeren inzake energievoorziening (VWEU, art. 194) De lidstaten blijven echter bevoegd om hun eigen, interne energiemix te kiezen en om in dat kader externe betrekkingen te onderhouden. Energie is een gedeelde bevoegdheid tussen de lidstaten en de Unie.

Actie van Huis van de Vrede voor Novie Aldi (foto: Jelena Vilenskaja) - Huis van de Vrede tijdens Vredesdag 2006 in Sint-Petersburg -

HET WERK VAN PAX CHRISTI VLAANDEREN IN RUSLAND

Annemarie Gielen

Rusland kwam als werkterrein voor Pax Christi Vlaanderen pas in het vizier toen de (eerste) oorlog in Tsjetsjenië woedde in 1994-1996. Daarvoor was er zeker wel een bijzondere interesse voor het land onder de sovjetdictatuur, maar dit gebeurde vooral in het kader van Pax Christi International. Het was ook dankzij Pax Christi International dat het concrete(re) vredeswerk van Pax Christi Vlaanderen in Rusland vorm kreeg: de organisatie *Soldatenmoeders van Sint-Petersburg* vroeg Pax Christi in 1996, na een eerste kennismaking in Brussel, om ondersteuning. Het ging niet enkel om financiële steun, maar vooral ook om spirituele en inhoudelijke steun. Zo worstelden de Soldatenmoeders met hun pacifistische koers: hoe konden zij die uitbouwen en behouden in een zo gewelddadige omgeving? Verschillende seminars en trainingssessies sterkten zowel hun organisatie als Pax Christi Vlaanderen. Ook vroegen de Soldatenmoeders hulp bij het naar buiten brengen van de informatie die zij verzamelden over schendingen van mensenrechten. Pax Christi hielp bij verschillende bezoeken aan Europa en de Europese instellingen.

Rusland werd sinds 2002 een belangrijk werkterrein voor Pax Christi Vlaanderen, waarbij naast de Soldatenmoeders, ook andere verenigingen, scholen en individuen betrokken geraakten. Dit dankzij een projecttoelage van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Vandaag heeft Pax Christi een breed netwerk aan organisaties en activisten in de Russische Federatie.

Vredesweek 1999

Tijdens de Vredesweek van 1999 waren de twee covoorzitters van de Soldatenmoeders te gast in Antwerpen om de lancering van de campagne voor een Cultuur van vrede en geweldloosheid bij te wonen. In 2000 zou immers op initiatief van de Unesco het 'Decennium voor een cultuur van vrede en geweldloosheid voor alle kinderen van de wereld' van start gaan. De Soldatenmoeders namen de methode van Pax Christi Vlaanderen over om een gelijkaardige campagne te starten in Sint-Petersburg en zamelden duizenden handtekeningen in.

Van mensenrechteneducatie naar vredeseducatie

Het eerste samenwerkingsproject kreeg de naam *Jouw rol als burger* en was gericht op het bewust maken van Russische

jongeren en hun familie van de rechten (en verantwoordelijkheden) die elk Russisch burger heeft volgens de Russische grondwet en de Universele verklaring van de Rechten van de Mens. De klemtoon lag dus op mensenrechteneducatie.

In de schoot van de organisatie van Soldatenmoeders werd in 2002 een nieuwe vereniging opgericht: Huis van Vrede en Geweldloosheid, gericht op vredeseducatie en actieve geweldloosheid. De Soldatenmoeders merkten namelijk dat mensenrechteneducatie onvoldoende is om de complexiteit van de onderdrukking in de Russische samenleving tegen te gaan en mensen te helpen om de kracht te vinden om voor hun rechten op te komen.

Het volgende project, *Vrede in de klas*, richtte zich voornamelijk op het onderwijs: Russische leerkrachten en leerlingen. Enkele leerkrachten uit Sint-Petersburg kregen de kans om zich te verdiepen in vredeseducatie in Vlaanderen. Tijdens een studiebezoek van een week doken zij in de kennis, vaardigheden, instrumenten en pedagogisch materiaal waarover Vlaanderen beschikt. Daarnaast trokken enkele Vlaamse leerkrachten naar Sint-Petersburg om daar hun ervaringen te delen met Russische collega's. Ook werd een publicatie van Pax Christi Vlaanderen naar het Russisch vertaald; deze kende veel bijval in de Russischtalige wereld.

Van vredeseducatie naar dialoog en verzoening

In 2005 breidde de Ruslandwerking zich uit met een belangrijke nieuwe component: het zoeken naar mogelijkheden tot dialoog tussen Russen en Tsjetsjenen. Dankzij het voorbereidend werk van Huis van Vrede en Geweldloosheid, dat sinds zijn oprichting Tsjetsjenen betrok bij vorming en uitwisseling, konden wij twee dialoogsessies organiseren onder de deskundige leiding van Pat Patfoort. Haar jarenlange ervaring in het dialoogwerk wierp zijn vruchten af: beide sessies verliepen bijzonder goed en tot de dag van vandaag hebben verscheidene deelnemers nog regelmatig contact, over de grenzen van de gemeenschappen heen. Ook de jongerenbeweging U Move 4 Peace kon op deze ervaring voortbouwen, waardoor er al enkele jaren op rij Tsjetsjeense jongeren deelnemen aan de zomeruitwisselingen.

Na dat belangrijke dialoogproject bleef steun van het Ministerie van Buitenlandse Zaken twee jaar uit, waarna pas in 2008 weer gezamenlijke activiteiten en vorming konden worden georganiseerd, steeds met Huis van Vrede en Geweldloosheid als vaste waarde. In 2008 kwam er nog een extra dimensie bij: de journalistiek. Het tijdschrift Dosh – 'woord' in het Tsjetsjeens – kreeg de mogelijkheid om vijf nummers te publiceren, waarin aandacht werd besteed aan heel uiteenlopende domeinen zoals geschiedenis, cultuur, sport en politiek. Voor Pax Christi was Dosh een goede partner, omdat de redactieploeg gelooft in de vredesopbouwende kracht van de media. Voor hun inspanningen heeft Dosh trouwens eind 2009 in Parijs van Reporters sans Frontières de prijs voor Persvrijheid gekregen. Het tijdschrift publiceert in het Russisch, waardoor de hele Russischsprekende wereld kan kennismaken met de Noord-Kaukasus. Ook werden

Voorpagina DOSH Digest, opgedragen aan Natalia Estemirova

enkele artikels vertaald naar het Engels en uitgegeven in een zogeheten *Digest*, die in academische en politieke kringen in Europa wordt verspreid.

En tenslotte het thema gerechtigheid

Vanaf eind 2010 zal Pax Christi Vlaanderen zich, samen met Huis van Vrede en Geweldloosheid en Russian Justice Initiative, naast dialoogwerk ook richten op gerechtigheid, zowel in de betekenis van rechtvaardigheid als in de justitionele zin van het woord. Dit werk is voornamelijk gericht op de Noord-Kaukasus, maar probeert zo inclusief mogelijk te zijn en mensen van andere delen van de Russische Federatie ook bij dit proces te betrekken.

Zo zetten we elke keer een nieuwe stap, met nieuwe partners en nieuwe methodieken.

■ **Katlijn Malfliet** (°1954) is decaan van de faculteit sociale wetenschappen aan de K.U.Leuven en gewoon hoogleraar aan het Instituut voor Internationaal en Europees beleid en een Oost-Europa-kenner. Malfliet was een tiental jaren terug rectoraal adviseur gelijke kansen en is momenteel voorzitter van de Nederlandstalige vrouwenraad. Zij was van 1996 tot 1999 voorzitter van Pax Christi Vlaanderen.

■ **Annemarie Gielen** (°1972) studeerde Oosteuropese Talen en Culturen en Internationale Betrekkingen aan de KU Leuven. Na haar studies kon ze aan de slag bij Pax Christi International om lobbywerk te verrichten rond het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten en ex-Joegoslavië. Een jaar later trok ze voor zes maanden naar Sint-Petersburg om zich te verdiepen in het werk van de Soldatenmoeders van Sint-Petersburg. Sinds november 2002 werkt Annemarie voor Pax Christi Vlaanderen. Ze leidt de dienst Geweldpreventie en is verantwoordelijk voor de basisvorming “Constructieve alternatieven voor geweld”.

■ **Peter Van Elsuwege** (°1978) is docent Europees recht aan de Universiteit Gent en post-doctoraal onderzoeker bij het Vlaams Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO). Zijn onderzoek spitst zich voornamelijk toe op het juridisch en politiek kader van de relaties tussen de Europese Unie en haar Oost-Europese buurlanden. Peter Van Elsuwege is verbonden aan het Europees Instituut en het Centre for Russian International Socio-Political and Economic Studies (CERISE) van de UGent. Publicatie: “From Soviet Republics to EU Member States. A Legal and Political Assessment of the Baltic States’ Accession to the EU”.

■ **Koen Schoors** (°1968) is doctor economische wetenschappen aan de UGent, Post-doctoraal aan Oxford University, nu professor economie aan de UGent.

■ **Alexander Strelkov** is wetenschappelijk medewerker aan het Europa-Instituut van de Russische academie der wetenschappen in Moskou. Hij verbleef in de zomer van 2010 aan de K.U.Leuven in het kader van de Leerstoel IBL EU-Rusland. Hij publiceert regelmatig in de Russische media als Europa-expert.

■ **Hannah Decavel** (°1987) behaalde dit jaar een Master in het Europees Beleid met een eindwerk waarin zij het mensenrechtenbeleid van de EU in Rusland evalueerde. Daarvoor behaalde zij reeds een Master in Slavistiek en Oost-Europakunde.

COLOFON

Samenstelling van dit dossier: Annemarie Gielen

Tekstnazicht: Jan Glorieux

Eindredactie: Karin Seberechts

Verantwoordelijk uitgever: Peter Houllberghs

Druk & layout: Room, Sint-Niklaas

ISBN-nummer: 9789461370051

Wettelijk Depotnummer: D/2010/3498/007

Foto voorpagina: Voorzitter van de Europese Raad Herman Van Rompuy en Russisch president Dmitri Medvedev (foto: Council of the European union)